

Tage Erlander: Metalltalet

Talare Tage Erlander Sveriges statsminister	Datum 22 augusti 1961	Plats Metallindustriarbetareförbundets kongress i Stockholm
--	---------------------------------	---

Omständigheter

"Metalltalet" har blivit den gångse benämningen på det tal om Europafrågan som statsminister Tage Erlander höll på Metallindustriarbetareförbundets kongress i Stockholm den 22 augusti 1961. Anförandet gav upphov till en livlig debatt om Sveriges förhållande till Europa, om neutraliteten och den nationella suveränitetens gränser. När man tar del av dessa inlägg idag slås man av hur litet av argument och ståndpunkter som har ändrats på 40 år i svensk Europadebatt. Det mesta av vad som sades 1961 har relevans också för dagens diskussion.

Europafrågan blev på allvar aktuell sensommaren 1961, då Storbritannien ansökte om medlemskap i dåvarande EEC. Danmark, liksom Storbritannien och Sverige då medlem av frihandelsorganisationen EFTA, följde strax efter, medan Norge vilade på hanen. Frågan om Sverige också skulle söka medlemskap blev det stora inrikespolitiska debattämnet under lång tid framöver. Hörgern (som moderaterna då hette) och folkpartiet pläderade för fullt medlemskap (med bibehållen neutralitet) medan socialdemokraterna och centern blott ville ha s.k. associering, alltså ett ekonomiskt men inte politiskt samarbete. De senare menade att neutralitetspolitiken omöjliggjorde ett fullt medlemskap.

Vår inhemska Europadebatt uppmärksammades även utomlands. På sina håll tolkades den som om Sverige höll på att skifta utrikespolitisk linje. För att skingra dessa tvivel tog Erlander till orda på Metalkongressen. "Om det finns någonting som är livsfarligt för ett litet land inom utrikespolitiken, är det att ge en felaktig förreställning om vad man håller på med", skrev Erlander i en memoarbok.

Metalltalets huvudkonstruktörer var Olof Palme och chefen för UD:s politiska avdelning Sverker Åström. Det har en påtagligt officiell prägel, en statsmannaton som dels kan förklaras av ämnets art, dels av att publiken ingalunda utgjordes av enbart de församlade metallombuden i Folkets Hus. Erlander riktade sig också – via massmedierna – till världen utanför, inte minst till viktiga beslutsfattare i väst och öst. Metalltalet utsändes portionsvis i radio, vilket kan bidra till att förklara dess genomslag.

Erlanders inledande bakgrundsteckning, eller narratio, är en lång redogörelse för Europafrågans utveckling efter andra världskriget. I sin faktainriktade förredragningsstil är talet mycket typiskt för hur svensk politisk retorik kunde låta vid denna tid. Det är först mot mitten av talet som huvudtesen tydligt spikas: Sverige kan inte, om vi vill behålla vår neutralitet, ansöka om fullt medlemskap i EG. Erlander betonar samtidigt behovet av ett utvidgat ekonomiskt samarbete med Europa. Det är de politiska följderna av ett EG-medlemskap han har invändningar mot.

Särskilt kontroversiell var statsministerns pessimistiska uppfattning om möjligheterna att föra en självständig inrikespolitik för det fall vi gick med i EG. Man kan också notera hans argument – säkerligen formulerat av Olof Palme – att den internationella solidariteten är mer än bara en europeisk fråga. I båda dessa fall rör det sig om synpunkter som i hög grad är aktuella och omstridda även i vår nutida EU-debatt.

Det finns många ting som det skulle vara av intresse att ägna uppmärksamhet när jag nu har fått tillfälle att resonera med kongressen. Jag hade kunnat tala om det förestående reformprogrammet, om sysselsättningsfrågorna och om andra ting av stor angelägenhetsgrad. Jag har emellertid valt att ägna denna timme åt en framställning av hur regeringen ser på den ekonomiska fråga som i så stor utsträckning för närvarande tar upp den allmänna debattens huvudintresse, nämligen den europeiska samarbetsfrågan.

Efter det senaste kriget uppstod starka strömningar till förmån för ett fastare

politiskt samarbete mellan de väseuropeiska länderna. De stöddes av en stark opinion, framförallt i de kontinentaleuropeiska staterna. Skilda motiv bar upp dessa strävanden. Man ville skapa garantier mot ett nytt förödande krig mellan de europeiska staterna. Man ville lägga grunden till en varaktig försoning mellan Tyskland och Frankrike. Man ville fast integrera Västtyskland i en direkt uppgörelse med Sovjetunionen på bekostnad av andra staters intressen. Man ville stärka sammanhållningen och motståndskraften inför ett befarat tryck från den sovjetiska stormakten med dess i Centraleuropa framskjutna position. I en redovisning av dessa motiv för det europeiska samarbetet vilka alltså åsyftade en politisk integration var det naturligt att man eftersträvade samarbetsorgan med starka överstatliga drag. Målet angavs ofta vara ett Europas förenta stater. Samarbetet kom i första hand att omfatta sex stater på Europas kontinent – Frankrike, Tyskland, Italien, Beneluxländerna stundom kallat "lilla Europa".

Det första praktiska resultatet av samarbetet var bildandet av kol- och stålunionen 1951. Ett förslag om en europaarmé föll däremot till följd av motstånd i det franska parlamentet. Med samma klart politiska motivering tillkom Euratom 1957 och den europeiska ekonomiska gemenskapen, EEC, likaså 1957. Det har konsekvent och uttryckligen understrukits att dessa tre organ visserligen har att lösa tekniska samarbetsuppgifter men att de till inspiration och syfte utgör ett led i en långsiktig integration. Deltagarländerna har också sagt sig icke vilja öppna dörrarna för någon stat som inte löser den politiska inträdesbiljetten. Parallellt härmed växte emellertid ett europeiskt samarbete fram med mindre långtgående politiska syften. Detta samarbete kunde därför omfatta alla europeiska stater. Tanken var ursprungligen att det även skulle innefatta de östeuropeiska länderna. Utgångspunkt var Europas av krigets härjningar sönderslagna och splittrade ekonomi. Syftet var i första hand att bygga upp den delvis förstörda produktionsapparaten, att skapa förutsättningar för ett fritt varuutbyte mellan länderna, att häva den svårartade dollarbristen. Detta samarbete som alltså var inriktat på klart avgränsade projekt av ekonomisk natur fick sin väsentliga stimulans av Förenta staternas storstilade erbjudande i samband med den s.k. Marshallplanen. Sedan östblocksländerna avvisat medverkan kom samarbetet att europeisk gemenskap för att hindra detta land från att söka en omfatta de västeuropeiska länderna. Man upprättade organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete, OEEC, och vissa andra organ såsom europeiska betalningsunionen. Det är alldeles uppenbart att detta samarbete haft en enorm betydelse för den snabba återuppbyggnaden, för den kraftiga produktionsökningen och för det allt intensivare varuutbyte som sätter

sin prägel på Västeuropa.

I detta samarbete kunde Storbritannien med sina speciella förhållanden och sina speciella hänsyn till samväldesländerna delta. I detta samarbete kunde också de neutrala länderna som stod utanför Atlantpakten tveklöst medverka, eftersom de härigenom inte påtog sig några förpliktelser som stod i strid med deras utrikespolitiska grundlinjer. Sverige som är ett utpräglat lågtulland och som sedan länge följt en frihandelsvänlig linje kunde i samarbetet se förverkligandet av viktiga handelspolitiska mål. Det finns i detta sammanhang anledning att framhålla de mycket förtjänstfulla insatser som gjordes av svenska ämbetsmän och diplomater. Det är icke att förvåna att det så småningom uppstod en spänning mellan kontinentalländernas medvetet politiska inriktning av samarbetet och de övriga ländernas mera begränsade ekonomiska målsättning. Det kom klart till uttryck vid försöken år 1953 att upprätta ett frihandelsområde med deltagande av alla de väst- och sydeuropeiska länderna. Förhandlingarna åsyftade att skapa den europeiska stormarknad som flertalet europeiska länder ansåg klart rationellt motiverad alldeles oavsett om vissa av de samverkande länderna hade mera långtgående politiska ambitioner. Förhandlingarna misslyckades. Tolv av de deltagande länderna var i stort sett överens – vilket i dagens läge kan vara värt att komma ihåg men det trettonde, Frankrike, motsatte sig den uppgörelse som skisserats. Den väsentligaste orsaken till sammanbrottet var att de sex önskade hålla fast vid sina mot slutlig politisk gemenskap siktade arbetsformer och icke önskade tillföra samarbetet några element som skulle störa denna strävan.

I det läget bildades år 1959 det europeiska frihandelsområdet Schweiz, Österrike och Portugal. Syftet var dubbelt: dels ville man underlätta handeln sinsemellan genom att bilda en stormarknad omfattande 90 miljoner människor, dels ville man skapa förutsättningar för förnyade förhandlingar om en gemensam marknad omfattande hela Västeuropa.

Vid förverkligandet av de första av dessa syften har EFTA kunnat nå mycket påtagliga framgångar. De inbördes tullarna har reducerats med 30%. Den inbördes handeln har kraftigt vidgats, samarbetet har i stort sett förlöpt friktionsfritt, utsikterna för en fortsatt snabb reduktion av de inbördes handelshindren är i och för sig gynnsamma.

Däremot har det icke varit möjligt att få till stånd de förhandlingar med de sex

som alla EFTA:s medlemsstater eftersträvat. Informella kontakter har givetvis förekommit i betydande utsträckning, men utan att leda till något konkret resultat.

Nu har en ny situation uppstått genom att England och Danmark sökt inträde i sexstatsmarknaden under förutsättning att vissa villkor uppfylles. Samtidigt har samtliga EFTA-länder i en gemensam kommunikation förklarat sig beredda till förhandlingar med de sex.

Det engelska initiativet kan givetvis bli föremål för olika tolkningar. Väsentligt är givetvis att den engelska regeringen velat finna en utväg för att bryta dödläget och verkligen få till stånd de eftersträvade förhandlingarna. En ansökan om medlemskap kunde framstå som den lämpliga formen. Det bör framhållas att ansökan är försedd med så många reservationer att engelsmännen på intet sätt definitivt bundit sig.

Men det finns också andra, djupare liggande orsaker som drivit fram det engelska initiativet. I betydande grad torde dessa vara att finna på det ekonomiska området. Det är väl känt att det engelska näringslivet präglas av en svaghet som icke enbart är ett uttryck för ett tillfälligt kristillstånd. Den svaga produktivitetens utvecklingen med deltagande av Storbritannien, de skandinaviska länderna, inom industrin har sedan länge ingett oro. Svårigheterna med betalningsbalansen synes vara permanenta vilket är desto allvarligare med hänsyn till Englands ställning i sterlingområdet. Finansministern i labours skuggkabinett har i en tillspetsad formulering hävdat att England framstår som "den sjuke mannen i Europa". I den engelska debatten har man starkt hävdat att en sammanslutning med den europeiska marknaden är nödvändig för att ge den engelska exportindustrin tillfälle att konkurrera, men i lika hög grad för att utsätta det egna näringslivet för en skarpare konkurrens och därmed framtvinga den rationalisering och effektivisering inom näringslivet som är oundgängligen nödvändig om England skall kunna hävda sig på längre sikt. Det finns också politiska skäl: man kan tänkas frukta en brittisk isolering från ett allt starkare Kontinenteuropa. Framförallt är det alldeles uppenbart att Förenta staterna mycket starkt önskar en brittisk anslutning till det kontinentaleuropeiska samarbetet. Man ser häri en förstärkning av den ekonomiska grundsatsen för Atlantalliansen som det hittills icke varit möjligt att uppnå inom den rent militära Atlantpaktorganisationens ram. Det är ingen hemlighet att de mycket bestämda amerikanska åsikterna på denna punkt varit av betydelse för den

engelska regeringens överväganden och därmed också kommit att förstärka det politiska elementet i engelsmännens initiativ. När det gäller Danmark är sammanhangen icke svåra att skönja. I ett läge där de två stora avnämarna av Danmarks jordbruksprodukter, Västtyskland och Storbritannien, slöt sig samman och byggde upp en gemensam tullmur utåt skulle Danmark med sitt starka beroende av jordbruksexporten komma i en mycket svår situation. Den danska regeringen har – såsom länge varit känt – icke ansett sig ha något annat val än att följa England i spåren.

Engelsmännen har överlämnat sin inträdesansökan, något svar har ännu inte inlöpt och det kommer nog att droja någon tid. Man vet att det är tre problemkomplex som kommer att vara avgörande vid förhandlingarna. Det ena är det engelska jordbrukets ställning; Englands jordbrukspolitik. Det andra är hänsynen till samväldet. Samväldesländerna har gett uttryck för utomordentligt stark oro inför det engelska initiativet. Denna oro är delvis av ekonomiskt slag. Samväldesländerna, som har preferensbehandling för sina produkter på den engelska marknaden, fruktar att denna skall gå förlorad. Delvis är den politiskt betingad. Man befärrar att det i nuvarande världsläget utomordentligt viktiga forum för politiskt samarbete som samväldet utgör – en rad av de nya länderna i Asien och Afrika ingår som bekant skall försvagas och kanske helt undergrävas av en brittisk kursomläggning med sikte på en integration med de europeiska kontinentalmakterna. Det tredje är hänsynen till EFTA. I kommunikén från EFTA:s möte i London i slutet av juni slås fast att EFTA skall bestå "åtminstone till dess tillfredsställande arrangemang hade utarbetats under förhandlingar i syfte att tillgodose alla EFTA-medlemmarnas olika legitima intressen, och sålunda göra det möjligt för dem alla att från samma datum delta i en integrerad europeisk marknad". Självfallet är denna kommuniké starkt förpliktande för engelsmännen.

De skäl som sålunda varit avgörande för engelsmännens och danskarnas aktion har inte alls samma giltighet för Sveriges del.

Vår ekonomiska situation är till en början icke sådan att den utgör ett motiv för en omläggning av vår handelspolitik. Det innebär inga överord att hävda att den ekonomiska utvecklingen i vårt land varit påtagligt gynnsam.

Sysselsättningen är utomordentligt hög. Månad för månad har antalet arbetslösa minskat samtidigt som antalet sysselsatta i beredskapsarbeten steg för steg

reducerats. 1 juli hade vi 10 300 arbetslösa och 1 700 man i beredskapsarbete. Så gynnsamma siffror har inte kunnat redovisas på många år.

Industriproduktionen ökade under 1960 med 7 %. För 1961 förutsågs med hänsyn till den högt uppdrivna konjunkturen en avmattning. Det förefaller emellertid som om nationalbudgetens en anslutning torde kräva en mycket radikal omläggning av prognoser kommer att överträffas. Under årets första fem månader låg industriproduktionen sålunda 6% högre än motsvarande tid i fjol. Även om siffran för juni var betydligt lägre är ökningen dock anmärkningsvärd med hänsyn till att den tillgängliga produktionskapaciteten torde ha varit fullt utnyttjad vid utgången av 1960.

Investeringarna ökar också i snabb takt, med tyngdpunkten på industrisektorn. I fjol steg industrins totala investeringar med 11 %; i år tycks ökningen fortsätta i ungefär samma takt. Samtidigt har de samhällseliga investeringarna – för bostäder, skolor, vägar etc. – kunnat hållas uppe på den höga nivå som nåddes under konjunkturedgången häromåret. Vi hade naturligtvis gärna velat pressa bostadsbyggandet ytterligare i höjden. Men det har funnits utomordentligt starka skäl för att just inför det vidgade europeiska samarbetet låta framförallt exportindustrin snabbt bygga ut sin produktionsapparat.

Utrikeshandeln har under de senaste åren expanderat utomordentligt kraftigt. År 1960 ökade sålunda importen med 19 % och exporten med 16 %. Under 1961 års första fem månader har importen mattats och visar endast en obetydlig ökning medan exporten ligger nära 8 % högre. Det har bl.a. medfört att valutareserven i slutet av juli var 30 % högre än vid samma tid i fjol.

Givetvis ställer ett så uppdrivet konjunkturläge mycket starka anspråk på stramheten i vår ekonomiska politik. Den löneglidning som ägt rum under året ger en tydlig anvisning om att vi lever på gränsen till överslag. Vi har också eftersträvat att med finanspolitikens och penningpolitikens hjälp hålla igen för att förhindra att en god konjunktur slår över i inflation. Osäkerheten i den framtida utvecklingen när det gäller den europeiska handeln ger en särskild anledning till försiktighet. Men detta betyder på intet sätt att vi på grund av svagheter i vår ekonomi skulle nödgas vidta snabba och genomgripande förändringar i vår handelspolitik.

Vidare: det politiska syftet att förstärka Atlantalliansen utgör inget motiv för vår

medverkan i europeiskt samarbete. Tvärtom utgör ju detta politiska syfte en för oss starkt återhållande faktor, med hänsyn till vår utrikespolitiska grundlinje. Därtill återkommer jag senare.

Vår utrikeshandel är heller icke, såsom fallet är med Danmark och dess jordbruk, starkt anknuten till en varugrupp. Tvärtom befinner vi oss såtillvida i en lycklig position, att vi varken för export eller import är beroende av något enskilt land och att vår export omfattar hela skalan av råvaror till produkter av en högt utvecklad skogs-, livsmedels- och verkstadsindustri. Under senare år har vi glädjande nog kunnat öka vår handel i betydande grad även med stater utanför Västeuropa. Även detta förhållande ger oss en viss handlingsfrihet, även om vi självfallet inte kan leva isolerade, utan är starkt beroende av ett livligt varuutbyte med andra länder.

Vår huvudlinje förblir därför att söka främja en enhetlig europamarknad utan politiska bindningar för de enskilda medlemmarna, med låga tullar utåt och utan nya protektionistiska element. Det var i den förhoppningen vi deltog i OEEC och i försöken att skapa ett europeiskt frihandelsområde. Det var som ett led i denna strävan vi intog en ledande ställning vid bildandet av EFTA. Det var på denna grundval vi formade och lade fram den s.k. svenska planen i våras. Samma inställning präglade vårt uppträdande vid sommarens konferenser i London och Geneve och vi håller fast vid den även inför det förhandlingsskede som nu inleds.

Glädjande nog har det hittills varit möjligt att skapa nära nog fullständig enighet mellan de politiska partierna och företrädarna för olika näringsintressen och organisationer om den svenska handelspolitiken såväl när det gäller dess principiella inriktning som praktiska utformning. Vår frihandelsvänliga inställning har vunnit stark förankring inom opinionen. Regeringen har vid arbetet i olika internationella organisationer, såsom GATT, OEEC etc., vid förhandlingarna om ett europeiskt frihandelsområde 1958, vid EFTA:s bildande och vid dess praktiska förverkligande, kunnat känna stödet av en nära nog enhällig opinion. Härtill har säkerligen bidragit det nära samråd som i olika former kontinuerligt pågått mellan regering och företrädarna för olika organisationer och meningsriktningar.

Får man döma av den pressdebatt som pågått de senaste veckorna kan det förefalla som om denna enighet nu skulle vara uppriven. Regeringen har i det

läge som uppstått beslutat att icke följa Danmarks och Englands exempel och ansöka om medlemskap i sexstatsunionen. Samma linje har följts av övriga neutrala EFTA-länder – Österrike, Schweiz och givetvis Finland. Ej heller Norge och Portugal har hittills ansökt om medlemskap. Röster har däremot från olika håll i Sverige och med skiftande motiveringar höjts för att vi omedelbart borde söka inträde i EEC. Debatten i denna fråga har, för att använda ett starkt modererat uttryck, varit något förvirrad. Det kan därför finnas skäl för att något mera utförligt uppehålla sig vid de motiv som väglett regeringen.

I centrum står självfallet de utrikespolitiska övervägandena.

Svensk utrikespolitik har brukat beskrivas som alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig. Denna beskrivning återger otvivelaktigt på ett korrekt sätt huvudlinjen i svensk säkerhetspolitik sedan lång tid tillbaka. Den är likväl otillräcklig och ensidig som en sammanfattning av Sveriges allmänna utrikespolitiska hållning och strävanden. Den svenska utrikespolitiken är icke såsom definitionen möjligen kan förleda någon att tro – uttömmande beskriven såsom ett system för att minska stormakternas strategiska intresse av att dra oss in i ett eventuellt krig. Den syftar i lika hög grad till att redan under fred tillvarata våra nationella intressen under hänsynstagande till den internationella solidariteten, och att därutöver sätta oss i stånd att lämna bidrag till en fredlig utveckling i världen, bl.a. genom insatser i FN. Vi vill om möjligt bidra till utjämning och större förståelse mellan folken och i varje fall undvika att vår hållning ökar misstron och spänningen mellan stora eller små makter. Icke minst är vi medvetna om att Sveriges utrikes- och försvarspolitiska attityd även i nuläget har en oförminskad betydelse för Finlands ömtåliga ställning.

Det kan konstateras, att den svenska neutralitetspolitiken under senare år vunnit ökad respekt från stormakternas sida. Olika faktorer torde ha bidragit härtill. Våra ställningstaganden i olika utrikespolitiska sammanhang liksom våra ansträngningar att vidmakthålla ett efter våra förhållanden effektivt försvar har haft till syfte att befästa tilltron till vår vilja att konsekvent hålla fast vid neutraliteten och till vår förmåga att värna den. Skälet är troligen också att söka i en övertygelse att Sverige i nuvarande världsläge spelar en stabiliserande roll i norra Europa. Därtill kommer att Sverige, framför allt i FN-sammanhang, i egenskap av neutral stat kunnat tas i anspråk för vissa tjänster. Sverige har varit en av de icke så talrika stater, varifrån personal kan tas för medlingsuppdrag,

bevakningstjänster etc. utan att protester avhörs från något håll.

Dessutom förefaller det numera att finnas en allmän benägenhet i både öst och väst att ta stor hänsyn till de små oavhängiga staternas rätt att välja en neutral linje. Hos de folk i Asien och Afrika, som nyligen kommit eller inom kort väntas förvärva full självständighet, finns en stark strävan att hålla sig utanför stormaktsinflytande och att bedriva vad de själva ofta kallar neutralitetspolitik, även om denna både till ursprung och utformning i mycket skiljer sig från vår linje. I dag utgör de neutrala länderna en klar majoritet bland FN:s medlemsstater. De goda förbindelser som Sverige kunnat upprätta med många av dessa länder förklaras säkert i stor utsträckning av parallelliteten i de utrikespolitiska strävandena, även om andra orsaker också spelar in. Det skulle i hög grad förvåna om stormakterna i väster i ett läge då man i andra delar av världen kraftigt stödjer de nya nationernas strävan att följa en neutral, oberoende kurs, vill i Europa förordna en politik som skulle skapa svårigheter för de små neutrala staterna att fullgöra sin traditionella och med framgång bedrivna utrikespolitik.

För att vi skall kunna i vidast möjliga mån tillgodose våra utrikespolitiska intressen krävs ett mått av både formellt traktatmässig och faktisk rörelsefrihet. Alliansfriheten utgör en mycket viktig beståndsdel av denna rörelsefrihet men den måste kompletteras med en konsekvent strävan att även utanför det militärpolitiska området undvika bindningar som gör det svårt eller omöjligt för Sverige att inför en konflikt välja en neutral kurs och som kommer omvärlden att förlora sin tilltro till att Sverige verkligen önskar välja en sådan kurs.

Det är mot denna allmänna bakgrund man måste se vår inställning till det västeuropeiska integrationsarbetet. Vårt ställningstagande till denna fråga måste liksom ifråga om varje viktigt avgörande som Sverige går att fatta på det utrikespolitiska området, föregås av ett bedömande av hur vår totala utrikespolitiska ställning påverkas av den ena eller den andra lösningen och vilka intressen som bör ges prioritet om de icke helt kan tillgodoses.

Medan jag talar om den respekt som den svenska utrikespolitiken vunnit på olika håll i världen far jag kanske göra ett personligt avslöjande. Några av de här närvarande, bland andra Arne Geijer och Sven Aspling, har tillsammans med mig uppvaktat utrikesministern, inte för att han fyller 75 år på fredag utan av en annan orsak. Jag tillät mig att med instämmande av landsorganisationens

ordförande säga bland annat att i en värld som inte sedan första världskrigets utbrott 1914 kunnat finna vägar till samförstånd och fred men där hoppet om samarbete och internationell samverkan inte dör hos människorna blir utrikespolitiken för en liten, fredsälskande nation som vår fylld av svåra och viktiga ställningstaganden. Den blir ofta dramatisk och spänningsfylld. Utrikesministerns uppgift är ofta att dämpa dramatiken och lugna sinnen så att man får möjlighet att se de stora sammanhangen. Jag tillät mig också säga att under de många år vi haft tillfälle att samarbeta med den nuvarande utrikesministern har hans villighet att göra klart vad den aktiva neutralitetspolitiken förpliktigar Sverige till skapat en växande tillit inom och utom vårt folk för den utrikespolitik han representerar. Det har för mig varit en ovärderlig tillgång att veta att vi i Arvfurstens palats har en lugn, kall och klar hjärna som kritiskt och med stöd av en oerhörd erfarenhet analyserar en mängd olika kriser som vi mött och som vi alltjämt kommer att möta.

Jag har, herr ordförande, velat säga detta, och även om jag inte begär något beslut av kongressen så har jag en känsla av att kongressen godkänner vår åtgärd. (Bifall.)

Regeringen har vid denna bedömning kommit fram till att ett medlemskap i sexstatsmarknaden enligt Rom-avtalet såsom detta för närvarande föreligger icke går att förena med den svenska neutralitetspolitiken.

Skälen härtill är delvis att söka i en uttolkning av Rom-avtalets olika stadganden. Delvis är bestämmelserna så vaga att det på nuvarande ställning är svårt att klart tolka dem. Men jag skall nämna några exempel på den typ av bestämmelser som hos oss med nödvändighet måste väcka starka betänkligheter.

Mest utmärkande för medlemsstaternas utrikespolitiska bundenhet genom Rom-fördraget har reglerna om handelspolitik gentemot utomstående länder ansetts vara. Det är förutsatt att alla handelsavtal, senast efter övergångstidens slut eller före 1970, skall ingås i gemenskapens ram av rådet med föregående av den vanliga proceduren med parlamentsprövning och ratificeringsförfarande. Förhandlingar med tredje stat föres icke av de enskilda medlemsstaterna själva, utan av ett organ för gemenskapen, kallat kommissionen, enligt bemyndigande och direktiv från rådet. Regeringarnas roll får antas inskränkt till informationer och framföranden av önskemål och förslag. I avtalen kan behandlas förutom vanliga handelsavtalsfrågor även t.ex. exportreglerande åtgärder,

exportlicensbestämmelser som sammanhänger med embargopolitik och dylikt.

Ett accepterande av handelspolitiken för Sveriges vidkommande skulle därför kunna fa synnerligen vittgående konsekvenser och medföra att Sverige på detta område inte längre kan föra en självständig politik. Följden av en anslutning skulle bli att övernationella instanser finge befogenhet att inrikta Sveriges handelspolitik på ett sätt som vore helt avvikande från vår hittills förda handelspolitik.

Ett annat exempel utgör Rom-traktatens bestämmelser om medlemsstaternas förpliktelser i händelse av krig. Dessa bestämmelser är mycket vagt formulerade. Det finns de som anser att Romtraktaten bygger på antagandet att en gemensam marknads institutioner skall fortsätta att i krigstid verka på i huvudsak samma sätt som i fredstid. Är denna tolkning riktig har en medlemsstat inte rätt att i krigstid frigöra sig från sina skyldigheter i syfte att t.ex. genomföra de åtgärder som en neutral stat har att vidta till fullgörande av sina neutralitetsförpliktelser. I så fall kan medlemskap svårligen även rent juridiskt anses förenligt med neutralitetspolitiken. Jag har nämnt två exempel på bestämmelser i Rom-traktaten som sannolikt inte kan förenas med vår neutralitetspolitik. Av minst lika stor vikt för vårt ställningstagande är emellertid att ta hänsyn till de allmänna syften som bär upp Rom-fördraget och som kommer till uttryck i olika uttalanden och kommunikéer. Det senaste och samtidigt mest auktoritativa uttalandet om sexmaktssamarbetets metoder och målsättning utgöres av den förklaring som utfärdades efter mötet i Bonn den 18 juli med stats- och regeringscheferna. I själva förklaringen utsåges, att de sex länderna önskar ge viljan till politisk enhet "form och gestalt" och skapa förutsättningar för en gemensam politik varigenom det skall bli möjligt att "kröna det påbörjade verket genom institutioner". Möten skall hållas för att "jämföra åsikter, avstämna politiken med varandra och komma fram till gemensamma åsikter i syfte att främja Europas politiska enande och så stärka Atlantalliansen". Förslag skall utarbetas till "vägar och medel på vars grundval deras folks enande så snart som möjligt kunna finna uttryck i form av en status".

Vi har ingen anledning att uttala omdömen om denna sexmakternas inriktning av deras samarbete. Vi har däremot anledning att konstatera att deltagarna i fördraget i detta och otaliga andra uttalanden utgått från den målsättningen att Rom-fördraget är ett steg på vägen mot en verklig federation. Vi kan heller inte bortse från att Rom-fördraget ofta uppfattas såsom en komplettering och

förstärkning av Atlantpakten. Det behöver inte närmare utvecklas att Sverige, om vi vill hålla fast vid neutralitetspolitiken, icke kan ansluta sig till denna politiska målsättning för det europeiska samarbetet. Jag har redan tidigare understrukt att Sverige måste undvika sådana bindningar, som kringskar våra möjligheter att fullfölja och vinna förtroende för neutralitetspolitiken.

Det har i debatten stundom hävdats att Rom-fördraget kan komma att genomgå en genomgripande förändring, såväl när det gäller de enskilda bestämmelserna, som ifråga om den allmänna inriktningen, när kretsen av samverkande nationer vidgats och när marknaden fatt verka under någon tid. Därom vet vi ingenting. Möjligheten kan ej uteslutas. Men vi kan ju inte ta ställning på grundval av hypoteser om den framtida utvecklingen på 10 eller 20 års sikt. Vi måste utgå ifrån läget i dag. Då är det ett obestridligt faktum att företrädare för sexstatsgruppen ständigt med kraft har understrukt att de självklart förutsätter att nytillträdande medlemsstater är lojala mot syftet med fördraget och inte söker inträde i någon avsikt att motarbeta eller tunna ut den politiska målsättningen. Det hävdas av dem som förordar ett svenskt medlemskap att vi måhända skulle uppnå sådana modifikationer i Rom-fördraget att våra utrikespolitiska betänkligheter skulle undanröjas. Detta förefaller vara en optimism som gränsar till önsketänkande. Ty de förändringar som vi skulle kräva är av den typ som skulle beröra vad sexmakterna betecknar som själva livsnerven i sin samverkan. Detta är ett politiskt faktum som vi måste konstatera och även respektera. Man har också hävdats att vidare steg mot en politisk federation kräver enhälliga beslut och därför kan förhindras av ett svenskt veto. Men det är bl.a. av just dessa skäl som ett svenskt medlemskap ur sexstaternas egen synpunkt inte torde vara önskvärt. Det är i medvetande om dessa nu rådande politiska förhållanden som den svenska regeringen beslutat att inte ansöka om fullt medlemskap i EEC. En sådan ansökan skulle enligt vår mening icke endast vara verkningslös. Den skulle i dagens läge kunna vara direkt skadlig för våra vitala intressen eftersom den kunde uppfattas som en politisk handling med den innebörden att vi var beredda att avvika från vår neutralitetspolitik och söka anknytning till Atlantpakten. Regeringen i de neutrala länderna Österrike och Schweiz har intagit samma ståndpunkt som vi. I den svenska diskussionen har stundom skymtat den ståndpunkten att vi inte behöver följa samma linje som dessa båda neutrala länder eftersom de till skillnad från Sverige inskrivit neutraliteten i sina konstitutioner och att Schweiz neutralitet är erkänd och garanterad av stormakterna. Detta måste bero på en missuppfattning av vår politik. Denna rent formella skillnad kan inte anses

innebära att Sverige skulle ha större rörelsefrihet när det gäller tolkningen och tillämpningen av neutralitetspolitiken.

Det finns andra bestämmelser i Rom-fördraget som utan att på samma direkta sätt beröra utrikespolitiken innebär att deltagarländerna uppger sin suveränitet till överstatliga organ som styres med majoritetsbeslut. Det gäller sådana frågor som den ekonomiska politiken, socialpolitiken, skattepolitiken, arbetsmarknadspolitiken, jordbrukspolitiken, kapitalrörelserna, tullarna etc.

Ett land som vill delta i internationellt samarbete får vara berett att i olika hänseenden modifiera sin nationella självbestämmanderätt. Vid en rad olika tillfällen har Sverige medverkat till och påtagit sig sådana inskränkningar. Men detta betyder inte att man är beredd att i vilken omfattning och i vilken form som helst uppge suveräniteten. Det får i varje särskilt fall ske en noggrann prövning av fördelar och nackdelar.

Vi har här i landet kunnat föra en politik som i vissa avseenden varit vägröjande också internationellt sett och som också flertalet människor i vårt land velat ge sin anslutning. Det är icke att förvåna om vi känner tveksamhet att ansluta oss till internationella avtal som kan tänkas avsevärt inskränka våra möjligheter att fullfölja denna politik.

Låt mig ta ett exempel. Låt oss anta att vi på 1930-talet hade haft ett avtal som underordnade de enskilda ländernas politik ett övernationellt europeiskt organ. Hade vi då haft möjlighet att driva den krispolitik som blev av ofantlig betydelse för den svenska ekonomin och för den svenska demokratin och där vi internationellt sett utan tvekan var ett föregångsland? I länderna på Europas kontinent förde man på den tiden en helt annan politik av traditionellt konservativt snitt. Det fanns majoritet i Europa för en politik av det slag som den svenska högern till all lycka inte fann gehör för i vårt land.

När vi ser framåt mot det närmaste decenniets utveckling står vi inför en rad utomordentligt betydelsefulla uppgifter på det inrikespolitiska området.

Återigen står arbetsmarknadspolitiken i centrum för intresset. Under den nedåtgående konjunkturen för några år sedan prövade vi delvis nya metoder för att kunna värna sysselsättningen. Vi tillgrip en kombination av olika åtgärder som främst omfattade en energisk arbetsmarknadspolitik, en kraftig ökning av

samhällets investeringar på olika områden, en stimulans till den enskilda industrins utbyggnad med hjälp bl.a. av investeringsfonderna. Dessa åtgärder bidrog starkt till att vi kunde klara oss ganska hyggligt under den internationella nedgången. Den enskilda industrin fick dessutom tillfälle att under lågkonjunkturen bygga ut sin produktionsapparat och därigenom sra bättre rustad i den internationella konkurrensen när efterfrågan på varor och tjänster ånyo steg i höjden. Dessa resultat har väckt betydande internationell uppmärksamhet.

Resultaten är märkliga även ur en annan synpunkt. Vi nyttjade vår ekonomiska rörelsefrihet till att bygga upp ett samråd mellan staten, näringslivet och löntagarorganisationerna som syftade till ett praktiskt samarbete för att förverkliga den gemensamma målsättningen: en hög sysselsättning och industriella framsteg.

I 1960-talets samhälle blir arbetsmarknadspolitiken ett medel att värna människornas trygghet och rörelsefrihet men också ett starkt dynamiskt element i ett samhälle som vill gå framåt. Den vill vi inte avstå ifrån.

Men det finns självfallet många andra viktiga framtidsuppgifter, som vi värderar högt. Det gäller fullföljandet av det socialpolitiska reformarbetet på betydelsefulla avsnitt, det gäller förkortning av arbetstiden, det gäller en målmedveten utbyggnad av samhällets service på olika områden för att lägga grunden till en snabb ekonomisk utveckling och för att möta alla de anspråk som människorna ställer i ett samhälle som går framåt. Vi saknar sannerligen inte konkreta arbetsuppgifter för att förverkliga de samarbets- och solidaritetsideer som bär upp vår rörelse.

Det är mot denna bakgrund självklart att vi noga måste pröva de praktiska konsekvenserna av att uppge vår nationella självbestämmanderätt på olika områden och väga dessa mot de stora fördelar som en friare handel inom Västeuropa otvivelaktigt ger.

Det är vidare enligt vår mening oerhört väsentligt att inte betrakta den internationella solidariteten som uteslutande en europeisk fråga. I dagens värld måste solidariteten ses i ett mycket vidare perspektiv. Vi är beredda att satsa betydligt mer på våra internationella förpliktelser i form av ökat bistånd till de s.k. underutvecklade länderna. En av de viktigaste formerna för detta vårt

bistånd är att fullfölja vår lågtullpolitik och därigenom bereda de fattiga länderna bättre avsättningsmöjligheter. Vi har i internationella sammanhang alltid verkat för denna lågtullinje. Givetvis är vi ytterligt tveksamma mot att ingå ett internationellt avtal som skulle innebära att vi avsevärt höjde vår yttre tullmur och kom att medverka till vad som i andra delar av världen kan uppfattas som ett protektionistiskt handelsblock av rika, högt industrialiserade stater, med udden riktad mot de sämre ställda nationerna.

Jag har sökt redogöra för några av de problem vi möter när vi har att ta ställning till det europeiska samarbetet. Det gäller framför allt den svenska neutralitetspolitiken, vartill kommer en rad frågor som berör vår suveränitet och våra förbindelser till utomeuropeiska länder. När det gäller huvudlinjen för vår utrikespolitik måste vår hållning vara entydig. På en rad andra punkter har vi i dagens läge varken möjlighet eller anledning att ta slutgiltig ställning. Det är vår förhoppning att förhandlingar nu kommer igång för att utröna möjligheterna att nå fram till det positiva mål som vi klart och konsekvent har eftersträvat: att upphäva den ekonomiska splittringen och skapa en västeuropeisk stormarknad. Det finns ingen anledning att se med pessimism på läget, att utbreda den föreställningen att det skulle vara omöjligt för de neutrala länderna att nå fram till ett tillfredsställande ekonomiskt arrangemang med Europamarknaden. Vi står inför stora och invecklade problem som sannerligen inte är lättlösta. Samtidigt hyser vi den uppfattningen att de sakliga argumenten för att skapa en stormarknad som omfattar 300 milj. människor har en så stor tyngd att alla parter borde ha ett starkt intresse av att förhandlingarna leder fram till ett resultat som kan tillfredsställa de skilda legitima intressen som gör sig gällande. I en rad borgerliga tidningar synes man vilja skapa en uppjagad stämning som kan ge intryck att läget kunde kräva brådstörtade aktioner från regeringens sida. Men det finns ingen anledning att gripas av panik. Vi står sannolikt inför ett långt utdraget förhandlingsskede där en rad invecklade och tekniska problem kommer upp till behandling och där slutresultatet inte kan förutses. Det gäller för oss att lugnt och metodiskt söka penetrera problemen ur de svenska intressenas synpunkt och därmed förbereda oss för de förestaende förhandlingarna. Ett sådant utredningsarbete pågår redan inom berörda departement och myndigheter. Nära samråd kommer självfallet liksom hittills att upprätthållas med andra nationer och med berörda grupper och meningsriktningar i vårt land. Någon passivitet från svensk sida är det sålunda ej fråga om. Parallellt med engelsmän och danskar vill vi och övriga EFTA-länder få till stånd kontakter med de sex. Med hänsyn till att våra politiska

betänkligheter sammanfaller med Österrikes och Schweiz' är det av särskild vikt att vi håller nära förbindelser med dessa länder.

Samtidigt har vi en klar förpliktelse att under tiden på allt sätt söka stärka och fördjupa det samarbete som med sådan framgång inletts inom EFTA. Vi har under dessa år lyckats bygga upp en anda av förståelse och förtroende inom denna krets av samverkande nationer. Vi har nått betydelsefulla resultat när det gäller att främja ett fritt varuutbyte. Inför den ovisshet som präglar framtiden har vi allt skäl att slå vakt om EFTA.

I ett ovisst läge är det av särskild vikt att vi själva har en klar målsättning för vårt handlande. Vi har aldrig tvekat inför ett ekonomiskt samarbete med ett fritt varuutbyte som mål. Det är i en bestämd vilja att få fram resultat i linje med denna målsättning som vi går till förhandlingsarbete. Samtidigt ligger vår utrikespolitik fast. Det vore utomordentligt olyckligt om den uppfattningen skulle vinna spridning – här hemma och utomlands – att Sverige är på glid bort från neutralitetspolitiken. Det skulle vara ödesdigert om den föreställningen utbreddes att vi känner oss så hotade av de ekonomiska konsekvenserna att ställas utanför ett europeiskt samarbete att vi är beredda att uppge det som sedan många år varit huvudlinjen i svensk utrikespolitik. Jag är fullständigt övertygad om att en överväldigande majoritet av det svenska folket först och främst önskar att vi i dagens världsläge skall med fasthet och konsekvens fullfölja vår neutralitetspolitik. På den punkten far inga missförstånd råda. (Bifall.)

Taggar

1960-tal, 1961, Man, Politiska tal, Socialdemokraterna

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/tage-erlander>